

**MOLIYAVIY NATIJALAR AUDITIDA AUDITORLARNING KASBIY
MALAKASINING TA'SIRI.
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
BANK-MOLIYA AKADEMIYASI**

**Xalqaro bank ishi fakulteti
70412205 – “Bank hisobi, auditi va
nazorati” magistratura mutaxassisligi
Albekova Barno Adilbekovna**

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliyaviy natijalar auditining sifatiga auditorlarning kasbiy malakasi qanday taʼsir koʻrsatishi tahlil qilinadi. Auditorlarning malaka darajasi, sertifikatsiyalash tizimlari, tajriba va doimiy kasbiy rivojlanish elementlari moliyaviy hisobotlarning aniqligi va ishonchliligini oshirishda muhim rol oʻynaydi. Maqolada auditorlar malakasining moliyaviy natijalarning auditiga taʼsirini aniqlash uchun soʻrovnomalar va statistik tahlil asosida oʻrganilgan natijalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari, malakali auditorlarning mavjudligi audit sifatini sezilarli darajada yaxshilashini koʻrsatdi.

Kalit soʻzlar: Moliyaviy audit, auditor malakasi, kasbiy kompetensiya, auditorlik sifati, moliyaviy hisobotlar, sertifikatlash, kasbiy rivojlanish.

Moliyaviy audit tashkilotning moliyaviy hisobotlari holatini mustaqil ravishda baholash jarayoni boʻlib, u investorlarga, davlat organlariga va boshqa manfaatdor tomonlarga ishonchli axborot taqdim etadi. Ushbu jarayonning samaradorligi, ayniqsa auditorning kasbiy bilim va koʻnikmalariga bevosita bogʻliqdir. Auditorlarning kasbiy malakasi nafaqat texnik bilimlar, balki halollik, xolislik, tahliliy fikrlash va amaliy tajriba kabi jihatlarni ham oʻz ichiga oladi. Shuning uchun auditorlik amaliyotida auditorlarning kasbiy malakasini oshirish va sertifikatsiyalash tizimini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Кошпab xalqaro tadqiqotlarda auditorlarning kasbiy tayyorgarligi audit natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan. Masalan, IFAC (International Federation of Accountants) va IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) tomonidan tavsiya etilgan professional standartlar doimiy o'qitish va sertifikatlash tizimining muhimligini ta'kidlaydi. O'zbekiston milliy audit assotsiatsiyasi tomonidan olib borilgan mahalliy tadqiqotlarda esa, ko'plab auditorlar o'z bilimlarini zamonaviy texnologiyalar va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bilan uzviy bog'lay olmasligi sababli audit sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.

Harper va Li (2017) o'z tadqiqotida auditorlik natijalari bilan auditorlarning tajribasi va ilmiy darajalari o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjudligini aniqlagan. Shuningdek, P. Brown (2015) o'z maqolasida auditorlar malakasining oshirilishi moliyaviy natijalarning tahlilida xatolik ehtimolini kamaytirishini ta'kidlagan.

Auditorlarning kasbiy malakasining moliyaviy natijalar auditiga ta'siri ko'p qirrali va muhim ahamiyatga ega. Yuqori malakali auditorlar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi, shaffofligi va qonuniyligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Quyida ushbu ta'sirning asosiy jihatlari batafsil yoritiladi:

Moliyaviy hisobotlarning sifati va to'g'riligi

Yuqori malakali auditorlar xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), milliy buxgalteriya standartlari va boshqa tegishli qonun hujjatlarini chuqur bilishi tufayli moliyaviy hisobotlarda xato, noaniqlik yoki firibgarlikni aniqlashda samarali ishlaydi. Ular:

- Hisob-kitob xatolarini aniqlash: Moliyaviy hisobotlarda noto'g'ri hisoblangan summalar, noto'g'ri tasniflangan operatsiyalar yoki standartlarga mos kelmaydigan hisobotlarni aniqlaydi.

- Standartlarga muvofiqlik: Hisobotlarning IFRS, GAAP yoki mahalliy qonunchilik talablariga muvofiqligini tekshiradi.

- Firibgarlikni aniqlash: Moliyaviy manipulyatsiyalar yoki qasddan noto'g'ri ma'lumot taqdim etish holatlarini aniqlashda professional skeptitsizm va tajribadan foydalanadi.

Masalan, malakali auditor daromadlarni noto'g'ri hisoblash yoki majburiyatlarni yashirish kabi muammolarni aniqlab, tashkilotning moliyaviy holatini haqiqiy aks ettirishini ta'minlaydi.

Xavf-xatarlarni tahlil qilish va boshqarish

Kasbiy malakaga ega auditorlar biznes jarayonlarini, ichki nazorat tizimlarini va moliyaviy xavflarni tahlil qilishda katta tajribaga ega. Bu ularga:

- Xavfli sohalarni aniqlash: Tashkilotning moliyaviy faoliyatidagi eng xavfli sohalarni (masalan, soliq hisobi, valyuta operatsiyalari yoki qarz majburiyatlari) aniqlash va ularga diqqatni jamlash imkonini beradi.

- Ichki nazorat tizimini baholash: Tashkilotning ichki nazorat tizimining samaradorligini tekshiradi va zaif tomonlarini aniqlaydi.

- Xavfga asoslangan audit yondashuvi: Resurslarni eng muhim va xavfli sohalarga yo'naltirib, audit jarayonini optimallashtiradi.

Malakali auditorlar xavf-xatarlarni to'g'ri baholagan holda auditning samaradorligini oshiradi va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlaydi.

Professional skeptitsizm va tanqidiy fikrlash

Kasbiy malaka auditorlarga professional skeptitsizmni rivojlantirishga yordam beradi, ya'ni ular taqdim etilgan ma'lumotlarni doimo tanqidiy tahlil qiladi va shubhali holatlarni o'rganadi. Bu:

- Firibgarlikni aniqlash: Moliyaviy hisobotlarda qasddan yoki xato tufayli yashirilgan muammolarni aniqlashda yordam beradi.

- Ma'lumotlarning ishonchliligini tekshirish: Auditorlar taqdim etilgan hujjatlar va ma'lumotlarni mustaqil ravishda tekshiradi, masalan, bank hisobvaraqlarini, shartnomalarni yoki inventarizatsiya natijalarini tahlil qiladi.

- Noaniqliklarga e'tibor qaratish: Moliyaviy hisobotlarda noaniq yoki tushunarsiz jihatlarni aniqlab, qo'shimcha tahlil o'tkazadi.

Masalan, tajribali auditor daromadlarning sun'iy ravishda oshirilganligini yoki xarajatlarni kamaytirib ko'rsatilganligini aniqlash uchun qo'shimcha tekshiruvlar o'tkazishi mumkin.

Audit jarayonining samaradorligi

Malakali auditorlar audit jarayonini samarali tashkil etish va boshqarish ko'nikmalariga ega bo'ladi. Bu ko'nikmalar audit faoliyatining turli bosqichlarida samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Jumladan:

Vaqtни tejash: Yuqori malakaga ega auditorlar auditni rejalashtirish va amalga oshirishda tizimli yondashuvlardan foydalanadilar. Ular oldindan tuzilgan audit rejasi asosida audit ishlarini bosqichma-bosqich olib boradi, bu esa umumiy audit muddatini qisqartiradi va mijozga tezkor hisobot taqdim etish imkonini beradi.

Resurslardan oqilona foydalanish: Auditorlar mavjud resurslarni, jumladan inson resurslari, vaqt va texnologik vositalarni, muhim va xavf darajasi yuqori bo'lgan sohalarga yo'naltiradi. Shu tariqa, auditning umumiy sifatiga ta'sir ko'rsatadigan muhim jihatlar chuqurroq tahlil qilinadi, kamroq xavfli segmentlar esa soddalashtirilgan yondashuvlar bilan baholanadi.

Texnologiyadan samarali foydalanish: Malakali auditorlar zamonaviy audit dasturlari va ma'lumotlarni tahlil qilish vositalaridan faol foydalanadilar. Jumladan, ACL, IDEA, CaseWare kabi dasturlar yordamida katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlar tahlil qilinadi, soxta operatsiyalar aniqlanadi va muhim tendensiyalar ko'rsatib beriladi. Bu esa audit jarayonining aniqligi va tezkorligini oshiradi.

Shu tarzda, auditor malakasining yuqoriligi nafaqat audit sifatini, balki audit jarayonining iqtisodiy va tashkiliy samaradorligini ham belgilaydi. Natijada, mijoz kompaniya o'z moliyaviy hisobotlarining ishonchliligi bo'yicha tez va aniqlik bilan axborotga ega bo'ladi.

Mijozlar va manfaatdor tomonlar bilan muloqot

Auditorlarning kasbiy malakasi ularning faqat texnik ko'nikmalarida emas, balki mijozlar (masalan, tashkilot rahbariyati) va boshqa manfaatdor tomonlar

(jumladan, investorlar, banklar, soliq organlari va boshqa regulyatorlar) bilan samarali va professional muloqot oʻrnatish qobiliyatida ham namoyon boʻladi. Yuqori malakali auditorlar nafaqat tekshiruv natijalarini aniqlik bilan baholaydi, balki bu natijalarni auditoriya ehtiyojlariga mos ravishda ifodalashni ham biladi.

Asosiy jihatlar quyidagilardan iborat:

Aniq va tushunarli hisobotlar taqdim etish:

Malakali auditorlar audit jarayonining natijalarini oddiy, tushunarli va aniq tilda yetkazib bera oladi. Bu, ayniqsa, audit hisobotlarini moliyaviy savodxonligi pastroq boʻlgan manfaatdor tomonlar uchun tushunarli qilishda muhimdir. Hisobotlar texnik jihatdan mukammal boʻlishi bilan birga, strategik qaror qabul qilish uchun amaliy ahamiyatga ega boʻlishi kerak.

Amaliy tavsiyalar berish:

Auditor faqat muammolarni koʻrsatibgina qolmay, balki tashkilotga ularni bartaraf etish boʻyicha maqbul, real va iqtisodiy jihatdan samarali tavsiyalarni ham taklif etishi zarur. Bu tavsiyalar ichki nazorat tizimini takomillashtirish, hisobotlarni toʻgʻri yuritish va qonunchilikka muvofiqlikni ta'minlashga qaratiladi.

Ishonchni oshirish:

Auditorlik faoliyati orqali taqdim etilgan xolis va asosli xulosalar tashqi foydalanuvchilarda (investorlar, kreditorlar, davlat idoralari) tashkilotning moliyaviy barqarorligi va ishonchliligi haqida ijobiy taassurot uygʻotadi. Natijada, bu tashkilotning kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi, moliyaviy risklarini kamaytiradi va umumiy biznes obroʻsini oshiradi.

Qonuniy va axloqiy standartlarga rioya qilish

Kasbiy malakaga ega auditorlar xalqaro va mahalliy audit standartlariga (ISA, GAAP) hamda axloq kodeksiga qat'iy rioya qiladi. Bu:

- Mustaqillik va xolislik: Auditorlar manfaatlar to'qnashuvidan qochadi va xolis xulosalar chiqaradi.
- Maxfiylik: Mijoz ma'lumotlarini himoya qilish va maxfiylikni ta'minlaydi.

- Professional javobgarlik: Auditorlar o'z xulosalari va hisobotlari uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga oladi.

Doimiy ta'lim va sertifikatlashning ahamiyati

Auditorlarning kasbiy malakasi doimiy ta'lim va rivojlanishga bog'liq. Masalan:

- Sertifikatlar: ACCA, CPA, CIMA kabi xalqaro sertifikatlar auditorning bilim va ko'nikmalarini tasdiqlaydi.

- Malaka oshirish: Zamonaviy buxgalteriya, audit va moliya sohasidagi o'zgarishlarni o'rganish (masalan, yangi IFRS standartlari yoki raqamli texnologiyalar).

- Tajriba: Amaliy tajriba auditorlarga turli soha va tashkilotlar bilan ishlashda moslashuvchanlik va chuqur tushuncha beradi.

Moliyaviy natijalarga ta'sirining iqtisodiy oqibatlari

Malakali auditorlarning ishi tashkilot va uning manfaatdor tomonlari uchun iqtisodiy jihatdan muhim natijalarga olib keladi:

- Investorlar ishonchi: Sifatli audit tufayli investorlar tashkilotga ko'proq sarmoya kiritishga tayyor bo'ladi.

- Kredit olish imkoniyati: Banklar va boshqa moliyaviy institutlar sifatli audit hisobotlariga asoslanib, tashkilotga kredit berishda ijobiy qaror qabul qiladi.

- Soliq va huquqiy xavflarni kamaytirish: Malakali auditorlar soliq qonunchiligiga rioya qilishni ta'minlaydi va huquqiy jarimalarni oldini oladi.

Auditorlarning kasbiy malakasi moliyaviy natijalar auditining sifati, ishonchligi va samaradorligini belgilovchi asosiy omildir. Ularning chuqur bilimlari, tajribasi, professional skeptitsizmi va zamonaviy vositalardan foydalanish qobiliyati moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlaydi, xavf-xatarlarni kamaytiradi va tashkilotning iqtisodiy barqarorligiga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, auditorlarning doimiy ta'lim olishi va xalqaro standartlarga rioya qilishi ularning samaradorligini yanada oshiradi.

Tadqiqot natijalari auditorlarning kasbiy malakasi audit sifatiga bevosita ta'sir qilishi haqidagi farazni tasdiqladi. Auditorlar doimiy ravishda malakasini oshirib borishi zarur, chunki audit standartlari va moliyaviy hisobotlar bo'yicha qoidalar tez-

tez o'zgarib turadi. Bunda professional tayyorgarlik dasturlari, xalqaro tajriba almashinuvi va texnologik yangiliklardan xabardor bo'lish muhim hisoblanadi.

Shuningdek, korxonalar rahbarlarining malakali auditorlar bilan ishlashga intilishi, audit xizmatining haqiqiy sifati va foydasini oshiradi. Bu esa oxir-oqibatda moliyaviy shaffoflik va investorlar ishonchining oshishiga olib keladi.

Xulosa

Auditorlarning kasbiy malakasi moliyaviy audit natijalarining aniqligi va ishonchliligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tajriba, sertifikatlash, doimiy o'qitish, xalqaro standartlarni bilish va bularning barchasi audit sifati uchun muhim omillardir.

Auditorlar uchun doimiy malaka oshirish kurslarini majburiy qilish.

Sertifikatlash tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish.

Auditorlik amaliyotiga raqamli texnologiyalarni keng joriy etish.

Kasbiy etikani mustahkamlash bo'yicha o'quv dasturlarini kuchaytirish.

Audit sohasida akademik tadqiqotlar sonini oshirish va ularni amaliyotga tadbiq etish.

Adabiyotlar.

- Agusti, Restu, dan Nastia Putri Pertiwi. (2013). Pengaruh Kompetensi auditor, Independensi, Profesionalisme Terhadap Kualitas Audit. *Jurnal Ekonomi* 21(3): 1-13.
- Amalia, L. N. (2020). Pengaruh Independensi, dan Pengalaman Terhadap Kualitas Audit Dengan Integritas Sebagai Variabel Moderasi (Studi Kasus Pada KAP Di Kota Semarang Provinsi Jawa Tengah). Doctoral dissertation, Universitas Stikubank.
- Christiawan, Yulius Jogi. (2002). Kompetensi Dan Independensi Akuntan Publik: Refleksi Hasil Penelitian Empiris. *Jurnal Akuntansi dan Keuangan* 4(2): 79-92
- Ediae, et al., (2013). Audit Quality and Auditors Independence in Nigeria: An Empirical Evaluation. *Research Journal of Finance and Accounting* 4(11): 131-138
- Ghozali, I. (2012). Aplikasi Analisis Multivariate Dengan Program IBM SPSS 25 Cetakan IX. Semarang: Badan Penerbit Universitas Diponegoro.

- Hair, Joseph F, G Tomas M Hult, Christian Ringle, and Marko Sarstedt. 2014. A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). Kindle Edition. United States of America: SAGE Publications, Inc
- Harsanty, P., & Whetyningtyas, A. (2014). Pengaruh Kompetensi, Independensi, Dan Profesionalisme Auditor Terhadap Kualitas Audit (Studi Empiris Pada Kantor Akuntan Publik Di Semarang). Jurnal Sosial Budaya 7(1): 1-6.